

DZIAŁALNOŚĆ KS. JANA CZUJA W PARLAMENCIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W LATACH 1922–1935¹

Wprowadzenie

Burzliwy w dziejach Polski wiek XX obfitował w nietuzinkowe i skomplikowane zyciorysy. Drastyczne zmiany polityczne i społeczne zachodzące w tym okresie polskiej historii odcisnęły silne piętno na ludzkich losach. Zwłaszcza nowa rzeczywistość po zakończeniu II wojny światowej, związana z wprowadzeniem podległych Związkowi Sowieckiemu rządów komunistycznych, diametralnie różniła się od okresu II Rzeczypospolitej. Próby odnalezienia się w tych zupełnie nowych realiach niejednokrotnie skutkowały wejściem w sferę dwuznacznych moralnie kompromisów. Warto w tym kontekście prześledzić losy ks. Jana Czuj, kapłana wywodzącego się z diecezji tarnowskiej, teologa i działacza społeczno-politycznego, żyjącego w latach 1886–1957. Postać ta nie doczekała się do tej pory pełnej monografii, poświęcone zaś jemu biografie zawierają wiele błędów i sprzeczności.

Ks. Jan Czuj został zapamiętany przede wszystkim jako profesor teologii o znaczącym dorobku naukowym i organizatorskim, a także wybitny specjalista w zakresie patrologii i homiletyki, pierwszy rektor Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (ATK; obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – UKSW). Na tej stronie działalności skupiano się również w nielicznych opracowaniach poświęconych jego osobie (jak dwie prace magisterskie o tematyce homiletycznej obronione na Wydziale Teologicznym ATK²), w tym także w artykułach *stricte* biograficznych³,

¹ Niniejszy artykuł powstał na podstawie niepublikowanego referatu pt. *Od przywództwa w Polskim Stronnictwie Katolicko-Ludowym do członkostwa w klubie BBWR – casus kariery poselskiej ks. Jana Czuj w latach 1922–1935*, wygłoszonego przez autora na Ogólnopolskiej Konferencji Studencko-Doktoranckiej *Od niepodległości do niepodległości: parlamentarizm, idea i praktyka*, która odbyła się 12 X 2018 r. w Instytucie Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

² G. Pikulik, *Ksiądz Jan Czuj jako teoretyk kaznodziejstwa*, Warszawa 1976, Biblioteka UKSW, mps pracy magisterskiej; S. Guzek, *Elementy biblijne w kazaniach ks. Jana Czuj*, Warszawa 1978, Biblioteka UKSW, mps pracy magisterskiej.

³ Zob. J. Szulc, *Ks. Jan Czuj i jego zasługi dla kaznodziejstwa w Polsce*, „Materiały Problemowe” (1978), nr 4, s. 115–122; W. Wojdecki, *Wkład ks. Jana Czuj w teorię i praktykę głoszenia Słowa Bożego w Polsce*, w: *Studia z historii kaznodziejstwa i homiletyki*, t. 3, *Śludzy słowa*, red. W. Wojdecki, Warszawa 1982, s. 7–15 [przedruk pracy J. Szulca];

wspomnieniowych⁴ oraz w biogramach zamieszczonych w wydawnictwach o charakterze słownikowym i encyklopedycznym⁵. O wiele ciekawsza, a jednocześnie znacznie mniej znana i bogatsza w kontrowersje jest historia jego zaangażowania politycznego. Nie doczekała się ona dotąd rzetelnego opracowania ani wyjaśnienia, dostępne zaś biogramy zawierają zazwyczaj tylko lakoniczne i suche wyliczenie funkcji politycznych sprawowanych przez tarnowskiego duchownego. Taki stan rzeczy może zaskakiwać, jako że droga polityczna ks. Czuj obfitowała w wiele nieoczekiwanych epizodów. Był on w okresie międzywojennym jednym z liderów Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego (PSKL), animatorem jego zwrotu w kierunku współpracy z obozem sanacyjnym, sprawował też przez wiele lat mandat posła na sejm. Natomiast po wojnie podjął współpracę z władzami komunistycznymi, aktywnie działając w okresie stalinowskim w środowisku katolików „społecznie postępowych”.

Zagadnienie losów powojennych, nie mniej interesujące od działalności ks. Jana Czuj w okresie II Rzeczypospolitej, z racji swej obszerności i skomplikowa-

W. Kania, *Ks. Jan Czuj. Wybitny krzewiciel myśli patrystycznej w Polsce*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 8 (1981), s. 357–364; W. Kania, *W służbie słowa – ks. Jan Czuj*, „Rocznik Tarnowski” 4 (1994), s. 195–199; J. Wyczesany, *Ksiądz dr Jan Czuj*, „BIM. Brzeski Magazyn Informacyjny” (1993), nr 2, s. 7; *Ks. Jan Czuj. Kapłan, poseł, tłumacz...*, w: I. Dojka, M. Latasiewicz, *Znani i zasłużeni z gminy Borzęcin*, Borzęcin 2012, s. 49–58.

⁴ Z. Borówka, *Śp. ks. dr Jan Czuj – naukowiec*, „Słowo Powszechné” (1957), nr 192, s. 3; L. Kosieniak, *Śp. ks. dr Jan Czuj – kapłan*, „Słowo Powszechné” (1957), nr 192, s. 3; J. Szczawiński, *Śp. ks. dr Jan Czuj – społecznik*, „Słowo Powszechné” (1957), nr 192, s. 3; S. Szperling, *Ksiądz Jan Czuj – patrol*, „Kierunki” (1957), nr 35, s. 4; C. Mazur, *Ksiądz prof. Jan Czuj. Kapłan, społecznik, naukowiec*, „Kierunki” (1985), nr 25, s. 4; C. Mazur, *Biuletyn patrystyczny. Ks. Jan Czuj 20 V 1886 – 9 VIII 1957. Materiały bibliograficzne. W setną rocznicę urodzin*, „Collectanea Theologica” 56 (1986), nr 1, s. 133–145; C. Mazur, *W setną rocznicę urodzin. Ks. prof. dr Jan Czuj (20 V 1886 – 9 VIII 1957)*, „Słowo Powszechné” (1986), nr 98, s. 9.

⁵ Zob. zwłaszcza: *Czuj Jan*, w: *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 126; W. Kania, *Czuj Jan (1886–1957)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 271–273; W. Kania, *Czuj Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, *Cenzor–Dobszewicz*, Lublin 1979, s. 926–927; J. Odziemkowski, *Czuj Jan (1886–1957)*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 1, A–J, Warszawa 1991, s. 98; *Czuj Jan*, w: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. 2, *Biogramy*, Lublin 1994, s. 37–39; *Czuj Jan*, w: A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 2, A–J, Tarnów 2000, s. 141–142; J. Hampel, *Czuj Jan*, w: *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 259; *Czuj Jan*, w: *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 1, A–D, oprac. M. Smogorzewska, red. A.K. Kunert, Warszawa 1998, s. 331–332; R. Banach, *Czuj Jan*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, Tarnów 2010, s. 98; G. Karolewicz, *Czuj Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, Lublin 2018, s. 137–138.

nia zasługuje na odrębne potraktowanie⁶, w związku z tym nie zostało w ogóle poruszone w treści niniejszego artykułu. Celem bowiem tego opracowania jest przedstawienie węższego chronologicznie i przedmiotowo tematu, jakim jest działalność poselska ks. Czują w parlamencie II Rzeczypospolitej w latach 1922–1935, stanowiąca jedynie pewien wycinek politycznej aktywności tej postaci. Należy podkreślić, że w niniejszym tekście skupiono się na omówieniu instytucjonalnych form wykonywania mandatu poselskiego przez ks. Czują, co sprowadza się do analizy zwłaszcza jego przemówień sejmowych oraz zgłoszonych przezeń w izbie wniosków i interpelacji. Obszerne omówienie tych aspektów pozwoliło ocenić skalę aktywności ks. Czują w poszczególnych kadencjach sejmowych oraz przybliżyło wachlarz tematów, jakimi zajmował się najczęściej w ramach swej działalności parlamentarnej. Co za tym idzie, w ograniczonym jedynie stopniu zarysowano tło polityczne wydarzeń oraz zakulisowe mechanizmy polityczne, związane choćby z działalnością wiecową i kampaniami wyborczymi. Problemy te ze względu na ogromną zawiałość wymagają dalszych pogłębionych badań oraz szerszej zakrojonej kwerendy. Wykraczają one też zasadniczo poza zakres niniejszego artykułu, skupionego głównie na działalności ks. Czują w sejmie, formach tejże aktywności w izbie poselskiej oraz instrumentach prawnych, jakie wykorzystywał przy sprawowaniu swego mandatu parlamentarnego.

Przy opracowaniu niniejszego tematu wykorzystano głównie źródła parlamentarne w postaci sprawozdań stenograficznych z posiedzeń sejmu⁷ (oficjalny zapis przebiegu obrad na plenum izby), a także druków sejmowych⁸ z lat 1922–1935, zawierających teksty wniosków poselskich oraz zestawienia informacyjne o składzie izb w kolejnych kadencjach, jak również skorowidze do samych druków. Warto dodać, że niezbędne w korzystaniu z tych źródeł okazały się istniejące pomoce ewidencyjne w postaci skorowidzów do stenogramów sejmowych⁹. Przeprowadzono także kwerendę w zachowanych jedynie częściowo, niekompletnych zbiorach interpelacji poselskich ze wspomnianego okresu¹⁰. Posiłkowano się ponadto materiałami

⁶ W ramach przygotowywanej rozprawy doktorskiej autor zamierza opracować całościową biografię polityczną ks. Jana Czują.

⁷ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej I–III kadencji, Biblioteka Sejmowa, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

⁸ Druki Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej I–III kadencji, Biblioteka Sejmowa, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

⁹ *Skorowidz osobowy do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu. Pos. 1 (28.XI.1922) – pos. 340 (3.XI.1927)*, Warszawa 1962; *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej od 27 marca 1928 r. do 29 marca 1930 r.*, [b.m.r.]; *Skorowidze do sprawozdań stenograficznych od 9 grudnia 1930 r. do 28 czerwca 1935 r.*, [b.m.r.].

¹⁰ Interpelacje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej I–III kadencji, Biblioteka Sejmowa, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

archiwalnymi w postaci akt personalnych ks. J. Czuj z Archiwum UKSW¹¹ oraz Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie¹². Bardzo cennym źródłem okazał się przechowywany w tarnowskim archiwum rękopis jego wspomnień¹³, które nie zostały dotąd wydane drukiem. Zawierają one wiele istotnych wzmianek o działalności ich autora w parlamencie oraz jego opinie o współpracownikach i przeciwnikach politycznych. Uzupełniająco korzystano z opublikowanych źródeł wspomnieniowych¹⁴ oraz prasowych w postaci oficjalnego pisma PSKL „Lud Katolicki”. W ramach wykorzystanej w artykule podstawowej literatury przedmiotu należy wymienić przede wszystkim informatory i przewodniki wyborcze z okresu dwudziestolecia międzywojennego¹⁵, jak również pozycje dotyczące parlamentaryzmu II Rzeczypospolitej (publikacje Andrzeja Ajnenkiela¹⁶, monografia ks. Marka Solarczyka o zaangażowaniu parlamentarnym kleru¹⁷), ówczesnych formacji politycznych (zwłaszcza prace Piotra Dudy o PSKL¹⁸ i Andrzeja Chojnowskiego o Bezpartyjnym Bloku Współpracy z Rządem¹⁹) oraz samego ks. J. Czuj (wymienione już wcześniej biogramy i artykuły).

Wskazane w tytule zagadnienie przedstawiono w układzie chronologicznym, z zachowaniem podziału na kolejne kadencje sejmowe, co pozwala w sposób klarowny prześledzić ewolucję postaw politycznych ks. J. Czuj oraz umożliwia lepsze uporządkowanie omawianych treści. Poszczególne punkty, odpowiadające kolejnym kadencjom parlamentu, poprzedzono krótkim rysem biograficznym omawianej postaci. Całość artykułu wieńczy podsumowanie zawierające zbiorcze wnioski

¹¹ Archiwum Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie [dalej: AU-KSW], sygn. DK-I/111.

¹² Archiwum Diecezjalne w Tarnowie [dalej: ADT], sygn. PC VI/18.

¹³ ADT, sygn. PC VI/18, J. Czuj, *Moje wspomnienia*, rps.

¹⁴ Są to głównie pozycje: K. Świtalski, *Diariusz 1919–1935*, wyd. A. Garlicki, R. Świętek, Warszawa 1992; M. Rataj, *Pamiętniki 1918–1927*, oprac. J. Dębski, Warszawa 1965; W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 1–2, oprac. E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1988–1990; B. Żongołłowicz, *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004.

¹⁵ T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań 1923; T. i K. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1928–1933*, Poznań 1928; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, red. H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Warszawa 1928; A. i J. Bełcikowscy, *Stronictwa i związki polityczne w Polsce*, Warszawa 1925; A. Bełcikowska, *Przewodnik praktyczny po Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1925; A. Bełcikowska, *Stronictwa polityczne w Polsce. Popularny przewodnik praktyczny*, Warszawa 1926.

¹⁶ A. Ajnenkiel, *Historia sejmu polskiego*, t. 2, cz. 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989; A. Ajnenkiel, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975.

¹⁷ M. Solarczyk, *Duchowni katolicy w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.

¹⁸ P. Duda, *Polskie Stronictwo Katolicko-Ludowe w diecezji tarnowskiej w latach 1913–1934*, Tarnów 2013.

¹⁹ A. Chojnowski, *Piłsudczycy u władzy. Dzieje Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem*, Wrocław 1986.

dotyczące całokształtu działalności tego kapłana w parlamencie II Rzeczypospolitej w latach 1922–1935.

Ks. Jan Czuj (1886–1957) – zarys biografii

Przed poruszeniem zasadniczej tematyki wskazanej w tytule niniejszego opracowania warto przedstawić pokrótce pełny życiorys ks. Czują celem umiejscowienia tej nietuzinkowej postaci we właściwym kontekście chronologicznym i historycznym. Pozwoli to także uzyskać pełniejszy ogląd działalności i drogi życiowej duchownego, również w odniesieniu do poruszanego w tym artykule okresu aktywności politycznej ks. Czują w dwudziestoleciu międzywojennym.

Jan Czuj urodził się 20 maja 1886 r. w Borzęcinie k. Brzeska w rodzinie chłopskiej. Rozpoczął edukację w 1894 r. w szkole powszechnej w rodzinnej miejscowości. Kontynuował naukę w Tarnowie, gdzie ukończył gimnazjum (1908), a następnie seminarium duchowne (1912). Świecenia kapłańskie przyjął w 1912 r. z rąk ordynariusza tarnowskiego, bp. Leona Wałęgi. W latach 1912–1914 był wikariuszem w parafii w Ciężkowicach, a następnie, w latach 1914–1917 pełnił funkcję wikariusza katedralnego w Tarnowie (z kilkumiesięczną przerwą w 1915 r., gdy został oddelegowany do parafii w Szynwałdzie w ramach tymczasowej pomocy choremu proboszczowi). W tym też okresie związał się z Polskim Stronnictwem Katolicko-Ludowym inspirowanym przez bp. Wałęgę, który powierzył mu misję redagowania głównego organu prasowego tej partii – gazety „Lud Katolicki”. Od 1917 r. ks. Czuj pracował jako katecheta w gimnazjum w Brzesku (uczył w tej szkole z przerwami aż do końca lat 30. XX w.). W trakcie pełnienia swej posługi kapłańskiej nadal się kształcił i pracował na polu naukowym. W rezultacie uzyskał doktorat na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (1916), a następnie odbył studia specjalizacyjne z patologii na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1920–1922), zdobywając tytuł *magister aggregatus*. Po powrocie do Polski w 1922 r. wykładał początkowo na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1922–1929), a w 1927 r. uzyskał habilitację na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1929 r. był już na stałe związany ze stołeczną uczelnią i tam w 1938 r. uzyskał nominację na profesora nadzwyczajnego. W okresie okupacji prowadził wykłady w ramach tajnego nauczania uniwersyteckiego. Po II wojnie światowej, w latach 1948–1954, pełnił trzykrotnie funkcję dziekana warszawskiego wydziału teologicznego, a po jego likwidacji przez władze państwowe był jednym z organizatorów oraz pierwszym rektorem Akademii Teologii Katolickiej (1954–1956)²⁰.

²⁰ W. Kania, *Czuj Jan (1886–1957)*, art. cyt., s. 271; W. Kania, *Ks. Jan Czuj. Wybitny...*, art. cyt., s. 357–361; J. Odziemkowski, *Czuj Jan...*, art. cyt., s. 98; *Czuj Jan*, w: *Posłowie i senatorowie...*, dz. cyt., s. 331; *Czuj Jan*, w: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, dz. cyt., s. 37–38; C. Mazur, *Ksiądz prof. Jan Czuj...*, art. cyt., s. 4; M. Łabuz, *Duchowieństwo diecezji tarnowskiej w latach 1886–1918*, Tarnów 2007, s. 283, 699; ADT, sygn. PC VI/18, b.p., Tabela służbowa [b.d.]; ADT, sygn. PC VI/18, b.p., Życiorys z 17 XII 1937 r.;

Równolegle do swej działalności naukowej i duszpasterskiej ks. Czuj zajmował się również trwającą niemal przez całe życie aktywnością polityczną. Jak wspomniano, już w okresie poprzedzającym odzyskanie niepodległości należał do grona czołowych działaczy Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego, regionalnego ugrupowania politycznego utworzonego w 1913 r. na terenie diecezji tarnowskiej z inicjatywy bp. L. Wałęgi i pomyślanego jako swoista przeciwwaga dla ruchu ludowego (Polskie Stronnictwo Ludowe)²¹. Partia ta głosiła syntezę haseł katolickich i narodowych, znajdując poparcie wśród konserwatywnie usposobionego chłopstwa i lokalnego kleru. W 1924 r. ks. Czuj został wybrany na prezesa tego stronnictwa. Z jego ramienia zdobywał również mandat poselski do sejmu I, II i III kadencji. W parlamencie II Rzeczypospolitej zasiadał nieprzerwanie przez 13 lat (1922–1935). Po przewrocie majowym wraz ze swym stronnictwem zaczął dryfować w kierunku współpracy z nowo powstałym piłsudczykowskim Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem (BBWR) i właśnie ten klub sejmowy reprezentował następnie w trakcie II i III kadencji²². Ten etap przedwojennej działalności ks. Czuj został obszernie omówiony w dalszej części artykułu.

Z kolei w okresie powojennym ks. Czuj związał się ze środowiskiem katolików „społecznie postępowych”, skupionym wokół Stowarzyszenia „Pax”, co doprowadziło go do popierania propagandowych inicjatyw władzy komunistycznej, mających na celu rozbięcie jedności polskiego duchowieństwa. Jako przykład uczestnictwa duchownego w owych działaniach można wymienić sprawowanie przez niego funkcji przewodniczącego Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy Polskim Komitecie Obrońców Pokoju, a następnie przewodniczącego Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy Ogólnopolskim Komitecie Frontu Narodowego. Istotnym przejawem współpracy z nową władzą była również aktywność ks. Czuj przy organizowaniu jednej centralnej uczelni teologicznej, na mocy decyzji rządowej tworzonej z cieszących się uznaną tradycją dwóch istniejących wydziałów: warszawskiego i krakowskiego. Efektem zaangażowania ks. Czuj w to przedsięwzięcie było powstanie Akademii Teologii Katolickiej²³ na warszawskich Bielanach i objęcie przezeń godności pierwszego rektora nowo utworzonej placówki. Do końca życia, mimo pogarszającego się stanu zdrowia,

AUKSW, sygn. DK-I/111, k. 1–27. Zob. też ADT, sygn. PC VI/18, J. Czuj, *Moje wspomnienia*, k. 1–152.

²¹ Tak postrzegał je choćby od początku sam Wincenty Witos. Zob. W. Witos, *Moje wspomnienia*, cz. 1, oprac. E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1988, s. 259, 276–281.

²² P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., passim.

²³ O kulisach powstania ATK: zob. szerzej B. Noszczak, *Okoliczności utworzenia Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1954 r.)*, „Glaukopis” (2009), nr 15–16, s. 206–237. Por. H.E. Wyczawski, *Ogólny zarys dziejów Akademii Teologii Katolickiej*, w: *XX lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga pamiątkowa 1954–1974*, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1976, s. 13–21; J. Mandziuk, *Dzieje Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954–1999*, Warszawa 1999, s. 11–18.

podejmował on wysiłki na rzecz organizowania owego ośrodka naukowego. Zmarł w Warszawie 9 sierpnia 1957 r., został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim (Powązki Stare)²⁴.

W Sejmie RP I kadencji (1922–1927)

Ks. Czuj na początku lipca 1922 r. powrócił do kraju po zakończeniu studiów teologicznych w Rzymie i wkrótce rozpoczął pracę naukową na KUL. W listopadzie natomiast wystąpił po raz pierwszy w charakterze kandydata na posła w wyborach parlamentarnych. Uzyskał wówczas zgodę ordynariusza bp. Wałęgi na kandydowanie, inicjatywa zaś w sprawie jego biernego udziału w wyborach miała wyjść od grupy popierających go mieszkańców Brzeska (uczył w tamtejszej szkole od 1917 r.), co sam zainteresowany przyjął ponoć bez przesadnego entuzjazmu, a propozycję zaakceptował tylko z poczucia obywatelskiego obowiązku i właściwego mu żywego zainteresowania sprawami publicznymi²⁵. Jako członek Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego ks. Czuj startował z listy Polskiego Centrum (nr 12), a więc koalicji wyborczej związanej przez Narodowe Zjednoczenie Ludowe i PSKL wraz z mniejszymi ugrupowaniami: Polskim Związkiem Kresowym oraz warszawskim Klubem Mieszczańskim. Blok ten w zamyśle jego twórców miał stanowić centrową alternatywę dla list prawicy (Chrześcijański Związek Jedności Narodowej – ChZJN) oraz lewicy, a jego program opierał się na dążeniu do stworzenia silnej centrowej formacji katolickiej na wzór niemieckiej Partii Centrum²⁶. Ks. Czuj kandydował w okręgu nr 45 – Tarnów, prowadząc przy tym intensywną kampanię wyborczą, czego przejawem był udział w wielu wiecach przedwyborczych, głównie w miejscowościach powiatu brzeskiego (np. duży wiec PSKL w Brzesku 12 września 1922 r.). Spotkania te przebiegały pod znakiem ostrej rywalizacji o wpływy polityczne i głosy wyborcze z PSL „Piast”²⁷. W rezultacie wspomnianej kampanii w wyborach do sejmu 5 listopada 1922 r. ks. Czuj

²⁴ *Czuj Jan*, w: *Posłowie i senatorowie...*, dz. cyt., s. 331–332; W. Kania, *Ks. Jan Czuj. Wybitny...*, art. cyt., s. 363–364; W. Wojdecki, *Wkład ks. Jana Czuj*..., art. cyt., s. 8; *Czuj Jan*, w: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicki...*, dz. cyt., s. 38–39; C. Mazur, *Ksiądz prof. Jan Czuj...*, art. cyt., s. 4. Por. *Ks. Jan Czuj. Kapłan...*, art. cyt., s. 54–58.

²⁵ ADT, sygn. PC VI/18, J. Czuj, *Moje wspomnienia*, k. 221–223. Por. W. Kania, *Ks. Jan Czuj. Wybitny...*, art. cyt., s. 361.

²⁶ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 214–217; A. Ajnenkiel, *Historia sejmu...*, dz. cyt., s. 82. Por. A. Wątor, *Chrześcijańsko-narodowi. Z dziejów nurtu politycznego do 1928 roku*, Szczecin 1999, s. 207–208, 213. Zob. też *Czego chce Polskie Centrum?*, „Lud Katolicki” (1922), nr 40, s. 3.

²⁷ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 220–221. O przebiegu kampanii wyborczej ks. Czuj w wyborach sejmowych z 1922 r., także przez pryzmat jego relacji wspomnieniowych: zob. szerzej P. Duda, *Kampania wyborcza do Sejmu I kadencji 1922–1927 w świetle wspomnień ks. dra Jana Czuj* i wybranych tekstów prasy małopolskiej, „Roczniki Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego. Oddział w Krakowie” (2016), nr 14–15, s. 116–124.

uzyskał mandat poselski. W jego okręgu zwyciężyło jednak PSL „Piaś”, wprowadzając do izby aż pięciu posłów na siedem dostępnych mandatów. Pozostałe dwa miejsca w parlamencie zdobyli z okręgu tarnowskiego działacze PSKL: Antoni Matakiewicz i właśnie ks. Czuj²⁸. Ślubowanie poselskie duchowny złożył już 28 listopada 1922 r., na pierwszym posiedzeniu nowo wybranego sejmu²⁹.

W początkowym okresie prac Sejmu RPI kadencji ks. Czuj, wraz z pozostałymi czterema kolegami z PSKL, którzy weszli do izby z listy Polskiego Centrum, wstąpił w szeregi konserwatywnego Klubu Chrześcijańsko-Narodowego (KChN), założonego przez Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe i Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze³⁰. Tym samym posłowie katolicko-ludowi w ramach jednego klubu sejmowego związali się z niedawnymi konkurentami wyborczymi z prawicowej listy ChZJN, co uzasadniano potrzebą budowy stabilnej większości polskiej w sejmie, zdolnej do wyłonienia rządu parlamentarnego i do skutecznej obrony sejmowej hasła katolickich i narodowych. Poza tym nieliczni przedstawiciele PSKL w izbie uznali, że większe szanse na realizację ich postulatów programowych dawało członkostwo w dużym klubie, a nie w małym, choć w pełni samodzielnym kole poselskim leżącym na marginesie ówczesnego sejmu (bez udziału w komisjach oraz z trudnościami w zgłaszaniu własnych wniosków i interpelacji). W obliczu znacznego udziału posłów mniejszości narodowych i lewicy w parlamencie woła utworzenia silnego klubu o charakterze katolicko-narodowym dała o sobie znać również przy wyborze prezydenta przez obie izby ustawodawcze połączone w Zgromadzenie Narodowe, ponieważ parlamentarzyści PSKL poparli wówczas solidarnie kandydata prawicy, Maurycego Zamoyskiego. W związku z tym powitali dość chłodno fakt wyboru na głowę państwa Gabriela Narutowicza (9 grudnia 1922 r.), przy czym na jednym z wieców właśnie ks. Czuj miał się dopuścić wygłoszenia wysoce krytycznych słów pod adresem elekta, co spotkało się nawet z posta-

²⁸ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 228–230; Sejm RP I kadencji, druk nr 433, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 15 lutego 1923 r.*, s. 54; T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927*, dz. cyt., s. 287–291.

²⁹ Sejm RP I kadencji, Sprawozdanie stenograficzne [dalej: Spr. sten.], 1. posiedzenie [dalej: pos.] z 28 XI 1922 r., łam [dalej: ł.] 7.

³⁰ T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927*, dz. cyt., s. 473, 514–515; Sejm RP I kadencji, druk nr 433, s. 9, 44; A. i J. Bełcikowscy, *Stronnictwa i związki polityczne...*, dz. cyt., s. 105. W swoich wspomnieniach ks. Jan Czuj twierdził, że początkowo posłowie PSKL mieli przyłączyć się do klubu chadeckiego. Jednak na przeszkodzie stanęło temu zapewne żywe wówczas przekonanie, że Chrześcijańska Demokracja skupiała się jedynie na problemach ludności miejskiej (robotnicy, rzemieślnicy, drobnomieszczaństwo), stanowiącej jej podstawowe zaplecze wyborcze. Ostatecznie więc parlamentarzyści PSKL, głównie pod wpływem A. Matakiewicza, weszli na krótko w skład Klubu Chrześcijańsko-Narodowego, który ks. Jan Czuj określał po latach ironicznym mianem klubu „Teo-Dubków”, od nazwisk głównych postaci tego ugrupowania, czyli abp. Józefa Teofila Teodorowicza i prof. Edwarda Dubanowicza (ADT, sygn. PC VI/18, J. Czuj, *Moje wspomnienia*, k. 260–261).

wionym mu kilka lat później na łamach prasy socjalistycznej („Naprzód”) zarzutem o podżeganie do zabójstwa³¹.

W okresie przynależności wraz z partyjnymi kolegami z PSKL do Klubu Chrześcijańsko-Narodowego ks. Czuj nie zabrał w ogóle głosu z trybuny sejmowej. W tym początkowym okresie prac parlamentu złożył jednak podpis pod kilkunastoma wnioskami³² oraz pod trzema interpelacjami³³, zgłoszonymi przez ów klub samodzielnie lub we współpracy z innymi ugrupowaniami. Podpisane przez niego interpelacje dotyczyły interesów ekonomicznych chłopów³⁴, stanu infrastruktury drogowej w kraju³⁵ oraz fatalnej pozycji materialnej szeregowych urzędników państwowych³⁶. Ponadto przez złożenie swego podpisu pod zgłoszonymi przez KChN wnioskami poselskimi ks. Czuj wykazał swoje zainteresowanie sprawami bytu materialnego urzędników³⁷ oraz ludności wiejskiej³⁸. Sygnował też wnioski

³¹ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 235, 253–256; *Wynik wyborów do Sejmu*, „Lud Katolicki” (1922), nr 46, s. 1; F. Maślanka, *Dlaczegośmy stworzyli Klub Chrześcijańsko-Narodowy*, „Lud Katolicki” (1922), nr 50, s. 2.

³² Zgodnie z art. 19 regulaminu obrad Sejmu do zgłoszenia wniosku poselskiego wymagane było uzyskanie podpisów przynajmniej 15 posłów. Zob. Sejm RP I kadencji, druk nr 233, *Regulamin obrad Sejmu uchwalony dnia 16 lutego 1923 r. wraz ze skorowidzem rzeczowym do regulaminu i Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 15–16.

³³ Według art. 25 regulaminu obrad izby do zgłoszenia interpelacji konieczne było podpisanie jej przez co najmniej 15 posłów. Zob. Sejm RP I kadencji, druk nr 233, s. 20.

³⁴ 23. pos. Sejmu RP I kadencji z 13 III 1923 r., *Interpelacja posłów dra Matakiewicza, ks. dra Czuj i tow. z Klubu Chrz. Nar. do Pana Ministra Robót Publicznych w sprawie pokrzywdzenia włościan w powiecie dąbrowskim w Małopolsce przy rozkładzie kosztów utrzymania dróg powiatowych*.

³⁵ 28. pos. Sejmu RP I kadencji z 21 III 1923 r., *Interpelacja posłów Łuszczewskiego – Klub Chrześcijańsko-Narodowy, Manaczyńskiego – Związek Ludowo-Narodowy, Dolanowicza – Chrześcijańska Demokracja, w sprawie zaliczek dla Rad Powiatowych Wschodniej Małopolski, celem konserwacji i odbudowy dróg do Pana Ministra Skarbu i Pana Ministra Robót Publicznych*.

³⁶ 28. pos. Sejmu RP I kadencji z 21 III 1923 r., *Interpelacja posła Manaczyńskiego i kol. ze Związku Ludowo-Narodowego, posła Łuszczewskiego z Klubu Chrześcijańsko-Narodowego oraz posła Dolanowicza z Chrześcijańskiej Demokracji w sprawie opóźnionej opłaty szkolnej za dzieci urzędników państwowych*.

³⁷ Sejm RP I kadencji, druk nr 31 (wniosek o przyspieszenie wypłaty podwyższonych świadczeń dla byłych urzędników państwowych i ich rodzin w Małopolsce); Sejm RP I kadencji, druk nr 357 (wniosek o przyznanie subwencji urzędowi gminnym w Małopolsce dla polepszenia bytu sekretarzy gminnych).

³⁸ Sejm RP I kadencji, druk nr 121 (wniosek o zaopatrzenie ludności Pomorza w drewno opałowe); Sejm RP I kadencji, druk nr 291 (wniosek w sprawie wstrzymania wywozu koni za granicę); Sejm RP I kadencji, druk nr 303 (wniosek o dotowanie Centralnej Kasy Spółek Rolniczych); Sejm RP I kadencji, druk nr 346 (wniosek dotyczący ochrony lasów na Podhalu przed niekontrolowanym wyrębem); Sejm RP I kadencji, druk nr 457 (wniosek o pomoc kredytową dla kooperatyw rolniczych zajmujących się kalcjonowaniem jaj).

dotyczące stanu oświaty³⁹ oraz pozycji Kościoła i kleru katolickiego⁴⁰. Warto również zauważyć poparcie ks. Czują dla wniosków odnoszących się do kwestii przemianowania mienia pozaborczego⁴¹, a także wniosku o zakwestionowanie mandatów posłom ukraińskim i białoruskim nieposiadającym obywatelstwa polskiego⁴².

Obecność działaczy PSKL w KChN nie trwała długo, gdyż już w pierwszej połowie kwietnia 1923 r.⁴³ czterech z nich (A. Matakiewicz, Ignacy Jasiński, Bronisław Greiss oraz ks. Czuj) zdecydowało się utworzyć samodzielny klub poselski pod własnym szyldem partyjnym (w KChN pozostał wówczas jeszcze Franciszek Maślanka), usytuowany w sejmowym centrum. Głównym powodem podjęcia tej decyzji przez posłów katolicko-ludowych był brak zainteresowania pozostałych członków Klubu Chrześcijańsko-Narodowego sytuacją biedniejszej ludności wiejskiej (chłopów średnio zamożnych i małorolnych), jak również kwestią reformy rolnej. Wynikało to z silnego wpływu środowisk ziemiańskich i bogatych przemysłowców, przeciwnych większym zmianom w strukturze własności, jaki zaznaczył się w łonie

³⁹ Sejm RP I kadencji, druk nr 284 (wniosek o upaństwowienie Prywatnego Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Mielcu); Sejm RP I kadencji, druk nr 344 (wniosek o umożliwienie wcześniejszego zdawania matury uczniom seminariów nauczycielskich w Małopolsce z uwagi na wprowadzaną reformę systemu nauczania).

⁴⁰ Sejm RP I kadencji, druk nr 166 (wniosek o zwolnienie urzędów samorządowych, parafialnych i innych władz duchownych od opłat pocztowych w sprawach poruczonych przez władze państwowe); Sejm RP I kadencji, druk nr 290 (wniosek o przyznanie stopnia urzędowego i odpowiednich poborów duchownym prowadzącym kancelarie parafialne oraz o uregulowanie wynagrodzenia księży za nauczanie religii w szkołach powszechnych); Sejm RP I kadencji, druk nr 375 (wniosek o udzielenie doraźnej pomocy finansowej seminariom duchownym na wychowanie alumnów). Wniosek z druku nr 290 spotkał się z poważną krytyką kurii biskupich w Tarnowie oraz w Krakowie. Sprzeciwiano się zwłaszcza złemu sformułowaniu wniosku co do postulatu nadania państwowych stopni urzędowych księżom prowadzącym kancelarie parafialne. Biskupi bowiem nie chcieli dopuścić do tego, by uznano duchownych za urzędników państwowych, co naruszałoby autonomię Kościoła względem państwa. Wniosek poselski przygotowany przez ks. J. Czują hierarchowie uznali za przedwczesny, mieli też za złe autorowi brak uprzedniej konsultacji z Episkopatem. Zob. ADT, sygn. PC VI/18, b.p., Kopia pisma wychodzącego z Kurii Biskupiej w Tarnowie do kurii diecezjalnych: we Lwowie, Przemyślu i Krakowie z 15 IV 1923 r.; ADT, sygn. PC VI/18, b.p., Pismo Kurii Książęco-Biskupiej w Krakowie do Kurii Biskupiej w Tarnowie z 23 IV 1923 r.

⁴¹ Sejm RP I kadencji, druk nr 349 (wniosek o udzielanie kredytów na wykup gruntów w celu przyspieszenia likwidacji majątków niemieckich w byłym zaborze pruskim); Sejm RP I kadencji, druk nr 456 (wniosek w sprawie pokrzywdzenia przez władze niemieckie obywatela polskiego Franciszka Michalskiego).

⁴² Sejm RP I kadencji, druk nr 8.

⁴³ W podręczniku wyborczym Rzepeckich znajduje się jednak informacja, że już 23 III 1923 r. z KChN samotnie wystąpił A. Matakiewicz. Można więc zakładać, że dopiero za jego przykładem, już w kwietniu, klub ten opuścili kolejni posłowie katolicko-ludowi (w tym ks. J. Czuj). Zob. T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927*, dz. cyt., s. 530.

tego klubu. Wspomniany rozłam był więc spowodowany w zasadzie niemożliwym do pogodzenia konfliktem między rzecznikami interesów włościańskich (posłowie katolicko-ludowi) i ziemiańskich (pozostali posłowie KChN)⁴⁴. Odtąd aż do końca kadencji sejmu ks. Czuj reprezentował odrębny i samodzielny klub PSKL⁴⁵. Co więcej, już 30 września 1924 r. został wybrany jednogłośnie na nowego prezesa stronnictwa⁴⁶.

W okresie swej przynależności do klubu parlamentarnego PSKL (1923–1927) ks. Jan Czuj wypowiadał się z trybuny sejmowej sześciokrotnie. Po raz pierwszy przemawiał w sejmie na 63. posiedzeniu 3 sierpnia 1923 r., podczas debaty nad prowizorium budżetowym. W imieniu swego klubu krytykował wówczas opieszałość rządu Wincentego Witosy w sprawach reformy skarbowej oraz fatalne działanie administracji podatkowej. Sprzeciwiał się również szukaniu oszczędności skarbowych w obniżaniu uposażeń duchowieństwa (zwłaszcza niższego)⁴⁷.

Sprawy reformy Skarbu Państwa poruszył także w swej przemowie z 15 lipca 1924 r. (150. posiedzenie), wygłoszonej podczas prac sejmowych nad Ustawą o ugruntowaniu naprawy Skarbu Państwa i poprawie gospodarstwa społecznego. Co prawda, ks. Czuj docenił wówczas dotychczasowe osiągnięcia premiera Władysława Grabskiego w kwestii sanacji finansów państwa (zwłaszcza opanowanie inflacji i reformę walutową), jednakże poczynił też pewne zastrzeżenia. Ponownie zwrócił uwagę choćby na chaos w dziedzinie ściągania i wymierzania podatków (np. częste zmiany i skomplikowanie formularzy podatkowych). Zaproponował także udzielenie kredytów dla drobnego rolnictwa i rzemiosła w celu ożywienia koniunktury. Sprzeciwiał się ponadto nadmiernym cięciom budżetowym w szkolnictwie. Mimo tych zastrzeżeń opowiedział się za reformami skarbowymi rządu i za udzieleniem mu niezbędnych pełnomocnictw⁴⁸.

Kwestie skarbowe i rolne były przedmiotem wypowiedzi ks. Czujy również na 201. posiedzeniu sejmu 5 maja 1925 r., gdy z ramienia PSKL omawiał budżet Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Upominał się wówczas o roztoczenie

⁴⁴ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 259; *Komunikat w sprawie wystąpienia naszych posłów katolicko-ludowych z klubu chrześ-narodowego*, „Lud Katolicki” (1923), nr 14, s. 1; A. Bełcikowska, *Stronnictwa polityczne...*, dz. cyt., s. 8. Por. A. Wątor, *Chrześcijańsko-narodowi...*, dz. cyt., s. 217–218; A. Bełcikowska, *Przewodnik praktyczny...*, dz. cyt., s. 24–25. Sygnały zapowiadające rychły rozłam w Klubie Chrześcijańsko-Narodowym pojawiały się już w styczniu 1923 r. Zob. M. Rataj, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 145.

⁴⁵ Zob. Sejm RP I kadencji, druk nr 2150, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 20 października 1925 r.*, s. 10, 46. Por. A. Bełcikowska, *Przewodnik praktyczny...*, dz. cyt., s. 88.

⁴⁶ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 239; *Z Rady Naczelnej*, „Lud Katolicki” (1924), nr 42, s. 2.

⁴⁷ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 63. pos. z 3 VIII 1923 r., ł. 35–38.

⁴⁸ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 150. pos. z 15 VII 1924 r., ł. 71–73. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katoliccy...*, dz. cyt., s. 255.

przez ministerstwo koniecznej opieki nad gospodarką leśną, tak aby powstrzymać niekontrolowany wyrąb lasów. Wykazał się również z troską o poziom kultury rolnej w Polsce, gorąco apelując o rozwijanie własnego przemysłu nawozów sztucznych opartego na krajowych surowcach oraz zachęcając do udzielania rolnikom preferencyjnych kredytów na ich zakup. Inicjatywa ta stanowiła ważny punkt w działaniach PSKL, czego dowodzi fakt, że posłowie tej partii (w tym ks. Czuj) już wcześniej złożyli w sejmie tej kadencji podobny w treści wniosek, w którym domagali się aktywnych działań rządu w kierunku osiągnięcia przez Polskę samowystarczalności w tej dziedzinie gospodarki⁴⁹.

Z kolei na 256. posiedzeniu izby 26 listopada 1925 r. ks. Czuj jako prezes PSKL złożył oświadczenie będące odpowiedzią stronnictwa na *exposé* premiera Aleksandra Skrzyńskiego. Wyrzucił się krytycznie o składzie personalnym jego koalicyjnego rządu, podając w wątpliwość kompetencje niektórych ministrów. Z rezerwą odnotował obecność w rządzie tylko jednego stronnictwa ludowego przy przewadze środowisk związanych z interesami ludności miejskiej, wyraził też sceptycyzm co do stabilności i trwałości tak szerokiej koalicji. W jego oczach był to więc rząd przejściowy, mogący stać się areną gorszących targów politycznych. Jednocześnie dopominał się o troskliwą opiekę rządu nad drobnym rolnictwem i rzemiosłem, gdyż fatalna sytuacja gospodarcza odbiła się negatywnie na ich kondycji. Generalnie rzecz biorąc, prezes PSKL zajął stanowisko oczekujące i sceptyczne wobec nowego rządu, zastrzegając jednocześnie gotowość do poparcia przez swoje stronnictwo jego konkretnych i słusznych działań⁵⁰.

Ks. Czuj poruszył tematy budżetowe również na 301. posiedzeniu sejmu 23 września 1926 r., gdy już po przewrocie majowym uczestniczył w debacie nad prowdzorzorium budżetowym. Wyrzucił wówczas wątpliwości co do niedostatecznie oszczędnej polityki budżetowej rządu. Domagał się dymisji ministra spraw wewnętrznych Kazimierza Młodzianowskiego (drugi rząd Kazimierza Bartla) pod zarzutem niekompetencji. Podobne zastrzeżenia kierował pod adresem Antoniego Sujkowskiego, stojącego na czele Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zarzucał mu błędną politykę kadrową wobec inspektorów szkolnych, nierozwiązanie problemu kształcenia zbyt dużej liczby nauczycieli w stosunku do puli dostępnych etatów, a także niedostateczną kontrolę ministerstwa nad treścią dopuszczanych do użytku podręczników szkolnych, czego efektem był choćby podręcznik do religii prawosławnej zawierający treści oszczercze wobec katolików i katolicyzmu. Ks. Czuj poddał krytyce także pochopne zastępowanie emerytowanych urzędników nowymi i niedoświadczonymi, zwrócił również uwagę na fatalną sytuację materialną

⁴⁹ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 201. pos. z 5 V 1925 r., ł. 112–115; Sejm RP I kadencji, druk nr 507. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicycy...*, dz. cyt., s. 293.

⁵⁰ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 256. pos. z 26 XI 1925 r., ł. 29–30. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicycy...*, dz. cyt., s. 162; P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 283.

emerytów. Mimo wielu zastrzeżeń tradycyjnie zapowiedział głosowanie swego klubu za prowizorium budżetowym, aby nie utrudniać rządowi pracy państwowej⁵¹.

Nieco odmienne tematycznie było przemówienie ks. Czuj z 12 lutego 1924 r. (98. posiedzenie), gdy zajął się on kwestią niedostatecznej opieki państwa nad emigracją polską we Francji na kanwie wniosku zgłoszonego w tej sprawie przez posła Narodowej Partii Robotniczej, Władysława Herza. Wykorzystał tę okazję do przypomnienia motywów własnego wniosku zgłoszonego przez PSKL⁵², w którym domagano się podjęcia przez rząd kroków dyplomatycznych u Stolicy Apostolskiej celem ustanowienia polskich biskupów dla właściwego zaspokojenia potrzeb duchowych (kulturowych) Polonii amerykańskiej. Mówca podkreślał znaczenie kleru polskiego w Stanach Zjednoczonych dla Polonii oraz jego pozytywną rolę w podtrzymywaniu poczucia polskości u mieszkających za oceanem rodaków. Odpierał przy tym stanowczo antyklerykalne zarzuty formułowane w tej sprawie przez socjalistów⁵³.

W okresie przynależności do samodzielnego klubu parlamentarnego PSKL ks. Czuj podpisał się pod przeszło 20 wnioskami poselskimi. Najprawdopodobniej pierwszym tego rodzaju dokumentem sygnowanym z ramienia nowego klubu⁵⁴ był wspomniany już wniosek z 14 maja 1923 r. w sprawie uruchomienia własnego przemysłu nawozów sztucznych opartego na surowcach krajowych, w którym wnioskodawcy promowali ideę samowystarczalności w produkcji nawozów nieorganicznych na potrzeby polskiego rolnictwa⁵⁵. W ten sposób wyrażali troskę o interesy rolników i poziom kultury rolnej w kraju. Ważny dla PSKL postulat dotyczący budowy przemysłu nawozów sztucznych na potrzeby rolnictwa został też powtórzony we wniosku z lipca 1925 r., w którym stronnictwo wzywało rząd do niezwłocznego zbadania złóż fosforowych w Niezawiskach pod kątem możliwości ich przyszłego wykorzystania jako źródła surowca do produkcji tychże nawozów⁵⁶. Dowodem zainteresowania rozwojem upraw może być też złożenie przez ks. Czuję podpisu pod wnioskiem posłów Związku Chłopskiego w sprawie dopuszczalności uprawy tytoniu na własne potrzeby w gospodarstwach małorolnych⁵⁷.

⁵¹ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 301. pos. z 23 IX 1926 r., ł. 32–34. Por. P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 311–312.

⁵² Sejm RP I kadencji, druk nr 836.

⁵³ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 98. pos. z 12 II 1924 r., ł. 31–35. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicy...*, dz. cyt., s. 405–406.

⁵⁴ Może o tym świadczyć pojawienie się po raz pierwszy w nagłówku wniosku nazwy „Klub Katolicko-Ludowy”. Poprzednie wnioski zawierające podpis ks. Czuję z 21 kwietnia 1923 r. (wspominane wcześniej już druki nr 456 i 457) były zgłaszane jeszcze pod szyldem KChN lub przez posłów katolicko-ludowych bez podania przynależności klubowej.

⁵⁵ Sejm RP I kadencji, druk nr 507.

⁵⁶ Sejm RP I kadencji, druk nr 2056.

⁵⁷ Sejm RP I kadencji, druk nr 1288. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicy...*, dz. cyt., s. 293.

Poprawie losu i warunków ekonomicznych mieszkańców wsi służyły także inne wnioski PSKL podpisane przez ks. Czuję, zwłaszcza dotyczące pomocy dla terenów wiejskich dotkniętych klęskami żywiołowymi⁵⁸. Prezes PSKL sygnował również ogólniejsze wnioski o charakterze socjalnym, zwłaszcza w sprawie opieki nad wdowami, sierotami, osobami starszymi (w tym rodzinami urzędników państwowych)⁵⁹. Podobnie jak na początku kadencji ks. Czuj wykazywał troskę o sytuację systemu oświaty i możliwość kształcenia się osób niezamożnych⁶⁰. Poruszał również kwestie religijne, czego przykładem może być wniosek w sprawie udzielenia Komisji Kodyfikacyjnej zgodnych z nauką Kościoła wytycznych, wedle których miałyby być ułożone nowe prawo małżeńskie⁶¹.

Co ciekawe, ks. Czuj poparł także wnioski o nowelizację przepisów o adwokaturze (był to projekt kilku klubów poselskich, a pozyskanie jego podpisu mogło być rezultatem namowy ze strony A. Matakiewicza, który z zawodu był adwokatem)⁶², kompromisowy wniosek ośmiu stronnictw dotyczący ordynacji wyborczej dla gminy miasta Krakowa⁶³, wniosek ugrupowań prawicy i centrum dotyczący napięć w stosunkach polsko-litewskich⁶⁴, wnioski posłów chadecji w sprawie wymiany więźniów politycznych ze Związkiem Sowieckim⁶⁵ oraz zaopatrzenia ludności w cukier⁶⁶, wniosek klubu PSKL o ujednoczenie wartości franka we wszystkich działach administracji skarbowej⁶⁷, a także wniosek klubu PSL o bezzwłoczne wydanie roz-

⁵⁸ Sejm RP I kadencji, druk nr 678 (wniosek o pomoc dla powiatów: Grybów, Gorlice, Brzesko, po klęsce gradobicia w 1923 r.); Sejm RP I kadencji, druk nr 1229 (wniosek o wstrzymanie wpłaty podatku gruntowego do czasu zbiorów); Sejm RP I kadencji, druk nr 1433 (wniosek o zbadanie nieprawidłowości przy obliczaniu podatku majątkowego w powiecie grybowskim); Sejm RP I kadencji, druk nr 1874 (wniosek o przeprowadzenie akcji zaopatrzenia w żywność głodującej ludności woj. stanisławowskiego); Sejm RP I kadencji, druk nr 2030 (wniosek o przeprowadzenie akcji ratunkowej z powodu klęski powodzi w Małopolsce w 1925 r.); Sejm RP I kadencji, druk nr 2708 (wniosek o pomoc dla ludności dotkniętej w 1927 r. klęską gradobicia i zalewu pól w powiatach: brzeskim, pilzneńskim, dąbrowskim i limanowskim).

⁵⁹ Sejm RP I kadencji, druk nr 730 (wniosek w sprawie podniesienia świadczeń dla byłych funkcjonariuszy Komory Cieszyńskiej i ich rodzin); Sejm RP I kadencji, druk nr 766 (wniosek w sprawie zaopatrzenia wdów i sierot po poległych na wojnie).

⁶⁰ Sejm RP I kadencji, druk nr 923 (wniosek w sprawie obniżenia cen podręczników, zmian w strukturze szkolnictwa i programach nauczania); Sejm RP I kadencji, druk nr 1049 (wniosek o zwolnienie od opłaty szkolnej w szkołach średnich uczniów z niezamożnych domów).

⁶¹ Sejm RP I kadencji, druk nr 2591.

⁶² Sejm RP I kadencji, druk nr 762; Sejm RP I kadencji, druk nr 1194.

⁶³ Sejm RP I kadencji, druk nr 1537.

⁶⁴ Sejm RP I kadencji, druk nr 1133.

⁶⁵ Sejm RP I kadencji, druk nr 1845.

⁶⁶ Sejm RP I kadencji, druk nr 954.

⁶⁷ Sejm RP I kadencji, druk nr 983.

porządzeń wykonawczych do ustawy z 1923 r. o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych⁶⁸. Wymienione wyżej przedłożenia wskazują na rozległe kontakty osobiste ks. Czuja oraz jego różnorodne zainteresowania na niwie parlamentarnej.

W przypadku interpelacji, z racji niekompletności źródeł (w wielu przypadkach nie zachowały się w ogóle teksty interpelacji, a jedynie ich karty inwentarzowe lub tylko ślad w postaci nagłówka możliwy do odczytania w danym stenogramie), trudno podać dokładną liczbę tychże podpisanych w trakcie pierwszej kadencji przez ks. Czuja jako członka klubu PSKL. Można ją jednak ostrożnie szacować na wartość rzędu 20–30, biorąc pod uwagę zwłaszcza pojawiające się w nagłówkach osoby wnioskodawców (klub PSKL wskazany wprost lub wymienieni jego pojedynczy członkowie), skoro wydaje się, że prezes stronnictwa o skromnej reprezentacji parlamentarnej podpisywał się z zasady pod każdą inicjatywą klubową. W przypadku niezachowania się tekstu interpelacji trudno też dociec istoty poruszanego zagadnienia, a opierać się można jedynie na lakonicznym ujęciu tematu w nagłówku.

Z uwagi na to można jedynie przybliżyć kilka przykładowych interpelacji ks. Czuja, których teksty się zachowały, bądź w nagłówkach których był on wymieniany jako główny wnioskodawca. Dotyczyły one zwykle spraw kościelnych (żądanie zwrotu uniom i katolikom kościoła pounickiego w Dubie k. Zamościa⁶⁹, kwestia antykatolickiej agitacji członków Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego, czyli zwolenników bp. Franciszka Hodura w Tarnowie⁷⁰, znieważenie krzyża przez uczniów narodowości żydowskiej w szkole powszechnej w Łodzi⁷¹, wreszcie dopuszczenie do użytku szkolnego wzmiankowanego już w jednej z mów sejmowych podręcznika do religii prawosławnej szkalującego Kościół i religię katolicką⁷²). Ponadto pojawiały się interpelacje dotyczące spraw *stricte* lokalnych (rozbudowa stacji

⁶⁸ Sejm RP I kadencji, druk nr 982.

⁶⁹ 39. pos. Sejmu RP I kadencji z 23 V 1923 r., *Interpelacja p. ks. dr. Jana Czuja i tow. do pp. Ministrów Spraw Wewnętrznych oraz Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie oddania kościoła pounickiego w Dubie koło Zamościa (pow. Tomaszów Lubelski) uniom Polakom i katolikom teje parafii i w sprawie nieprawego zabierania gruntu kościelnego przez czynniki rzekomo rządowe.*

⁷⁰ 176. pos. Sejmu RP I kadencji z 28 I 1925 r., *Interpelacja p. ks. Czuja i kol. z klubu Kat.-Lud. do pp. Ministrów Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych w sprawie antyreligijnej i antyspołecznej agitacji sekty hodurowców w Tarnowie.*

⁷¹ 241. pos. Sejmu RP I kadencji z 6 X 1925 r., *Interpelacja posła ks. Czuja i tow. z Klubu Katolicko-Ludowego do pp. Ministrów Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Spraw Wewnętrznych w sprawie znieważenia krzyża przez żydowskich uczniów w szkole powszechnej w Łodzi.*

⁷² 301. pos. Sejmu RP I kadencji z 23 IX 1926 r., *Interpelacja posłów ks. dra Jana Czuja, dra Antoniego Matakiewicza i kol. z klubu Katolicko-Ludowego do pp. Ministrów Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Spraw Wewnętrznych w sprawie podręcznika do nauczania religii prawosławnej, obrażającego w najwyższym stopniu uczucia obywateli wyznania katolickiego.*

kolejowej w Żabnie, niezgodne z prawem otwarcie lokalu z wyszynkiem w Żabnie, nieudzielenie koncesji na wyszynk w Brzesku, sprawa sklepu tytoniowego w Szczepanowie)⁷³ oraz szkolnych (konieczność wydania rozporządzenia normującego zaopatrzenie szkół w fundusze na utrzymywanie budynków szkolnych)⁷⁴.

Zjawiskiem wartym zasygnalizowania jest współpraca podczas I kadencji Sejmu RP ks. Czuja i ks. Mikołaja Ilkowa, greckokatolickiego duchownego i lidera Klubu Ukraińsko-Włościańskiego Małopolski Wschodniej, znanego też jako „chliborobi”. Ugrupowanie to prowadziło wyraźnie lojalistyczną politykę względem państwa polskiego i w niektórych kwestiach głosowało nawet wspólnie z polskimi klubami z prawicy i centrum⁷⁵. W związku z tym ks. Czuj podpisywał się też pod niektórymi wnioskami poselskimi oraz interpelacjami zgłaszanymi przez ugrupowanie ks. Ilkowa, które podobnie jak PSKL skupiało się przecież na interesach niezamożnej warstwy włościańskiej, promując przy tym postawę lojalną wobec Polski wśród ukraińskich chłopów. Przykładem mogą być tu choćby wnioski ks. Ilkowa: z 1924 r. w sprawie udzielenia kredytów dla rozwoju kooperatyw gospodarczych organizowanych przez Stronnictwo Ukraińsko-Włościańskie⁷⁶ i z 1925 r. w sprawie pomocy żywnościowej dla zagrożonej głodem wiejskiej ludności województwa stanisławowskiego⁷⁷. Ponadto ks. Czuj poparł kilka interpelacji tego ugrupowania⁷⁸.

⁷³ 61. pos. Sejmu RP I kadencji z 1 VIII 1923 r., *Interpelacja posłów dra Antoniego Mata-kiewicza, ks. dra Jana Czuja i tow. z klubu Katolicko-Ludowego do Pana Ministra Kolei Żelaznych w sprawie konieczności rozbudowy stacji Żabno nad Dunajcem w Małopolsce na szlaku Tarnów – Szczucin*; 178. pos. Sejmu RP I kadencji z 19 II 1925 r., *Interpelacja posła ks. Czuja i tow. z Klubu Kat.-Lud. do p. Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie sprzecznego z ustawą otwarcia lokalu szynkowego Jana Pantery w Żabnie (pow. Dąbrowa Małopolska)*; 241. pos. Sejmu RP I kadencji z 6 X 1925 r., *Interpelacja p. ks. Czuja i tow. z Klubu Katolicko-Ludowego do p. Ministra Skarbu w sprawie przewlekania nadania koncesji na wyszynk trunków Oldze Ściborowskiej z Brzeska*; 184. pos. Sejmu RP I kadencji z 18 III 1925 r., *Interpelacja p. ks. Czuja i tow. z klubu Kat.-Lud. do p. Ministra Skarbu w sprawie sklepu tytoniowego w Szczepanowie (Małopolska)*.

⁷⁴ 67. pos. Sejmu RP I kadencji z 9 X 1923 r., *Interpelacja posła Bronisława Greissa i kolegów do Pana Ministra WRiOP w sprawie rezolucji uchwalonej przez Sejm dnia 27 kwietnia br. co do wydania rozporządzenia wykonawczego do art. 16 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r.*

⁷⁵ A. i J. Bełcikowscy, *Stronnictwa i związki polityczne...*, dz. cyt., s. 551–556; A. Bełcikowska, *Stronnictwa polityczne...*, dz. cyt., s. 18–19; A. Bełcikowska, *Przewodnik praktyczny...*, dz. cyt., s. 16–17, 89.

⁷⁶ Sejm RP I kadencji, druk nr 1352.

⁷⁷ Sejm RP I kadencji, druk nr 1874.

⁷⁸ 83. pos. Sejmu RP I kadencji z 30 XI 1923 r., *Interpelacja posła ks. Mikołaja Ilkowa i kol. z Klubu Ukraińsko-Włościańskiego do p. Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie zarządzonych przeniesień nauczycielstwa ukraińskiego w pow. Kamionka Strumiłowa i innych*; 203. pos. Sejmu RP I kadencji z 7 V 1925 r., *Interpelacja posła ks. Ilkowa i kol. do pp. Prezesa Rady Ministrów, Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministra Spraw Wewnętrznych, Ministra Spraw Zagranicznych*

Wydaje się zatem, że pewna wspólnota i podobieństwo interesów politycznych obu stronnictw odwołujących się do elektoratu włościan polskich i ukraińskich mogły być przyczyną współdziałania ich liderów. Należy jednak stwierdzić, że zrozumienie bezpośrednich powodów współpracy obu duchownych na forum parlamentarnym wymaga jeszcze dalszych poszerzonych badań.

Podsumowując działalność ks. Czujka w Sejmie RP I kadencji, należy zauważyć, że w całym okresie prac izby przemawiał on sześć razy z trybuny sejmowej, ponadto złożył swój podpis pod ok. 40 wnioskami poselskimi i ok. 30 interpelacjami, będąc nieraz głównym inicjatorem tych przedłożeń⁷⁹. Statystyka ta wskazuje na znaczny stopień zaangażowania ks. Czujka w prace Sejmu RP I kadencji. Mimo tej konstatacji trzeba jednak podkreślić, że lidera PSKL trudno zaliczyć do grona najbardziej aktywnych lub wpływowych posłów tej kadencji. Ujemnie na ocenę jego pracy sejmowej wpływa też niewątpliwie brak bezpośredniego zaangażowania w najważniejsze debaty tego okresu: nad ratyfikacją konkordatu, reformą rolną oraz zmianą konstytucji. Ponadto ks. Czujk podczas I kadencji nie pracował w żadnej komisji sejmowej⁸⁰, co było jednak skutkiem przynależności do słabego liczebnie klubu PSKL. Zauważalna jest również jego dość częsta nieobecność na posiedzeniach parlamentarnych, o czym świadczą wnioski o urlop, których naliczono 15 w ciągu całej kadencji⁸¹. Analizując działalność sejmową ks. Czujka w badanym okresie, można wy-

i Ministra Spraw Wojskowych w sprawie zgubnego i szkodliwego udzielania zezwoleń na pobyt i przyjazd różnym emisariuszom, wysyłanym z Ameryki przez tamtejsze tajne związki rzekomo religijne do województw południowo-wschodnich celem wzniecania i szerzenia zamieszania, jako też rewolty wśród tamtejszej ludności ukraińskiej; 295. pos. Sejmu RP I kadencji z 20 VII 1926 r., *Interpelacja posła ks. Ilkowa i kolegów do Pana Prezesa Rady Ministrów, Pana Ministra Spraw Wewnętrznych i Pana Ministra Skarbu w sprawie przyspieszenia decyzji utworzenia samoistnej gminy w powiecie Stryj, woj. Stanisławów*.

⁷⁹ Szacunki własne autora oparte na kwerendzie źródłowej przeprowadzonej na podstawie parlamentariów (druki, stenogramy, interpelacje) zgromadzonych w internetowych bazach Biblioteki Sejmowej, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.]. Por. *Skorowidz osobowy do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu...*, poz. cyt., s. 94–95. W zestawieniu dokonany w skorowidzu znajduje się niepełny wykaz wniosków i interpelacji; są tam ujęte tylko te, w których nagłówku pojawił się imiennie ks. Czujk, podczas gdy w wielu przypadkach podpisywał się on także pod przedłożeniami innych parlamentarzystów.

⁸⁰ Zob. *Czujk Jan*, w: *Posłowie i senatorowie...*, dz. cyt., s. 331; Sejm RP I kadencji, druk nr 64, *Komisje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 stycznia 1923 r.*, passim; T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927*, dz. cyt., s. 463–468.

⁸¹ Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 19. pos. z 3 III 1923 r., ł. 4; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 48. pos. z 19 VI 1923 r., ł. 4; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 134. pos. z 21 VI 1924 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 153. pos. z 18 VII 1924 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 196. pos. z 25 IV 1925 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 204. pos. z 8 V 1925 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 222. pos. z 26 VI 1925 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 226. pos. z 3 VII 1925 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 254. pos. z 13 XI

różnić pewne określone sfery jego zainteresowań. Przejawiał on aktywność głównie w kwestiach dotyczących interesów materialnych ludności wiejskiej oraz polskiego rolnictwa, w sprawach szkolnictwa i religii. Nieobce też mu były problemy poprawy jakości bytu pracowników administracji państwowej, sprawy socjalne, finansowe, a nawet specjalistyczne zagadnienia prawne. Sporą wagę przywiązywał przy tym do problemów lokalnych, związanych z jego bezpośrednim zapleczem wyborczym (Małopolska, obszar diecezji tarnowskiej).

Charakteryzując zjawiska zachodzące w Sejmie RP I kadencji, nie sposób nie zauważyć znaczącej cezury, jaką wyznaczał przewrót majowy marszałka Józefa Piłsudskiego w 1926 r. Warto więc nadmienić, że początkowo PSKL zdecydowanie potępiło zamach stanu dokonany przez byłego Naczelnika Państwa. Wpisywało się to w szerszą strategię partii, opierającą się na koncyliacyjnym, centrowym kursie politycznym (popieranie nawet niedoskonałych rządów w imię wyższych racji państwowych) i poszanowaniu legalizmu. Jednakże już wkrótce PSKL zajęło bardziej zniuansowane stanowisko, gdyż jego główni działacze, ks. Czuj i Matakiewicz, głosowali w Zgromadzeniu Narodowym na Józefa Piłsudskiego, a następnie na Ignacego Mościckiego. Ponadto stronnictwo poparło w lipcu 1926 r. rządowy projekt zmiany konstytucji (nowela sierpniowa) i pełnomocnictwa dla rządu. Działania te PSKL łączyło z krytyką sejmowładztwa oraz z poparciem dla wzmocnienia pozycji ustrojowej głowy państwa. Na zmianę kursu tej partii wobec J. Piłsudskiego wpłynął zapewne zwrot marszałka w kierunku środowisk umiarkowanych (a nawet konserwatywnych), co rozwiało obawy przed możliwym oparciem się przez niego na ugrupowaniach lewicy, które poparły pierwotnie przewrót majowy⁸². Wyrazem tej tendencji, a jednocześnie dowodem na niebagatelny wpływ ks. Czuj na zwrot polityczny jego partii był opublikowany 20 czerwca 1926 r. w „Ludzie Katolickim” artykuł autorstwa prezesa PSKL pt. *Piłsudski, lewica i my*. Lider stronnictwa z ukontentowaniem przyjmował dystansowanie się Piłsudskiego od lewicy, fakt swoistego zalegalizowania zamachu stanu oraz utrzymanie dotychczasowego sejmu. Potępiając sam przewrót jako rozwiązanie siłowe, przywódca PSKL wyrażał jednocześnie gotowość swego stronnictwa do wspólnej pracy z nowym rządem na rzecz porządku w państwie⁸³. U schyłku I kadencji stale rosło w łonie PSKL poparcie wobec sanacji,

1925 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 270. pos. z 9 II 1926 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 281. pos. z 27 III 1926 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 288. pos. z 25 VI 1926 r., ł. 3; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 306. pos. z 13 XI 1926 r., ł. 4; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 312. pos. z 26 I 1927 r., ł. 7; Sejm RP I kadencji, Spr. sten., 326. pos. z 1 III 1927 r., ł. 4.

⁸² P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 289–292, 305–312; *Parlament Rzeczypospolitej...*, dz. cyt., s. 174–175.

⁸³ [J. Czuj], *Piłsudski, lewica i my*, „Lud Katolicki” (1926), nr 25, s. 1. Warto przy tym zaznaczyć, że mniej więcej w tym samym okresie ks. Czuj oraz Greiss wysłali list do gen. Władysława Sikorskiego, w którym wyrażali uznanie dla jego postawy w czasie przewrotu majowego i informowali go o swym poparciu dla jego działań ukierunkowanych na

czego dowodem były wypowiedzi wiecowe jego członków, w tym ks. Czuj, wyrażające coraz większe zaufanie do marszałka Piłsudskiego wygłaszane na jesieni 1927 r. Należy przy tym zaznaczyć, że ówczesna postawa PSKL wobec rządów pomajowych, choć coraz bardziej życzliwa, nie była jednak wcale bezkrytyczna, czego dowodziła choćby wspomniana już mowa ks. Czuj podczas debaty nad projektem budżetowym na IV kwartał 1926 r.⁸⁴

W Sejmie RP II kadencji (1928–1930)

Do wyborów w 1928 r. PSKL pierwotnie miało przystąpić w ramach szeroko zakrojonej koalicji wyborczej, jaką był początkowo BBWR. Ostatecznie jednak stronnictwo znalazło się na liście wyborczej nr 30, zarejestrowanej pod nazwą „Katolicka Unia Ziem Zachodnich”, którą utworzyły bliskie sanacji prorządowe ugrupowania katolickie i ziemiańskie. Jej program bowiem skupiał się bardziej na kwestiach dotyczących mieszkańców wsi oraz rolnictwa, a także na elementach światopoglądu katolickiego. Powodem rezygnacji PSKL ze startu z listy BBWR była m.in. pewna rozbieżność poglądów na liczbę miejsc dla kandydatów katolicko-ludowych w rozmowach toczonych przez ks. Czuj z Kazimierzem Świtalskim, odpowiedzialnym za układanie list BBWR. Decyzja o zmianie listy wyborczej była także dla PSKL korzystna wizerunkowo i zgodna z sugestiami bp. Wałęgi, gdyż stronnictwo unikało w ten sposób wspólnego pójsicia do wyborów w koalicji z ugrupowaniami wyraźnie lewicowymi (a zwłaszcza z prosanacyjnym Związkiem Chłopskim Jana Stapińskiego), również tworzącymi BBWR⁸⁵. W efekcie licznych spotkań i wieców z wyborcami ks. Czuj uzyskał w wyborach 4 marca 1928 r. mandat poselski ze wspomnianej listy wyborczej, ponownie startując w okręgu nr 45 (Tarnów)⁸⁶. Wstąpił do Sejmu RP II kadencji, składając ślubowanie na pierwszym posiedzeniu 27 marca 1928 r.⁸⁷ Przez cały okres pracy tej izby zasiadał w klubie sejmowym BBWR. Na decyzję o wstąpieniu w jego szeregi wpłynęła porażka wyborcza działaczy PSKL, jako że z listy nr 30 do parlamentu dostali się wyłącznie ks. Czuj i ks. Jan Madej⁸⁸. Tak

stabilizację państwa i armii. Dowodzi to, że tuż po przewrocie działacze katolicko-ludowi dopiero wypracowywali swoje stanowisko wobec tych wydarzeń i byli gotowi poprzeć każdego, kto mógłby zapewnić przywrócenie porządku i bezpieczeństwa publicznego w kraju. M. Solarczyk, *Duchowni katolicy...*, dz. cyt., s. 169.

⁸⁴ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 311–312, 320–325.

⁸⁵ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 330–372; K. Świtalski, *Diariusz...*, dz. cyt., s. 213, 242, 286, 302, 312, 322. Por. A. Chojnowski, *Piłsudczycy u władzy...*, dz. cyt., s. 46, 49–50. Zob. też J. Świader, *Za rządem i... po katolicy*, „Lud Katolicki” (1928), nr 6, s. 1–2; *Kandydaci listy nr 30*, „Lud Katolicki” (1928), nr 7, s. 8.

⁸⁶ T. i K. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1928–1933*, dz. cyt., s. 94–96.

⁸⁷ Sejm RP II kadencji, Spr. sten., 1. pos. z 27 III 1928 r., ł. 8.

⁸⁸ Sejm RP II kadencji, druk nr 161, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 10 czerwca 1928 r.*, s. 10, 22, 39, 54; Sejm RP II kadencji, druk nr 858, *Skład osobowy*

skromna reprezentacja parlamentarna partii wpłynęła także mocno na dość bierną postawę obu duchownych w tej kadencji sejmu.

Podczas skróconego przedterminowo okresu prac Sejmu RP II kadencji (1928–1930) aktywność poselską ks. Czuj należy uznać wręcz za marginalną, gdyż nie zabrał on ani razu głosu z trybuny sejmowej⁸⁹, nie uczestniczył też czynnie w ówczesnej debacie nad zmianą konstytucji. Nie złożył również podpisu pod żadną interpelacją, co było prostą konsekwencją faktu, że klub poselski BBWR, którego był reprezentantem, nie skorzystał w tej kadencji sejmowej ani razu z takiej formy kontroli parlamentarnej⁹⁰. Unikanie składania interpelacji przez ten klub wynikało wprost z jego charakteru. Był on bowiem zapleczem parlamentarnym rządu, zgadzał się więc z zasady z jego działaniami. W związku z tym zgłaszanie interpelacji, będących instrumentem kontrolnym wobec rządu, byłoby wręcz zaprzeczeniem roli politycznej BBWR⁹¹.

Jednocześnie na 34 wnioski sejmowe zgłoszone przez ten klub ks. Czuj złożył swój podpis jedynie pod czterema. Udzielił więc swojego bezpośredniego poparcia mniej więcej co dziesiątemu wnioskowi BBWR⁹². Było to powodowane głównie faktem, że klub ten był zdecydowanie największy w sejmie i łatwo mógł uzyskać 15 podpisów wymaganych regulaminem do ważności wniosku. W takim układzie nie było potrzebne, aby każdy członek klubu podpisywał się pod każdym wnioskiem, a poszczególni posłowie mogli udzielać swego bezpośredniego poparcia wybranym inicjatywom zależnie od swoich osobistych zainteresowań. Ks. Czuj podpisał się pod wnioskiem BBWR w sprawie zmiany konstytucji (zawierającym projekt konstytucji)⁹³, pod którym ze względów prestiżowych zebrano większą liczbę podpisów. Ponadto poparł wniosek o zbadanie sprawy sprofanowania grobów obrońców Lwowa przez Ukraińców w Dzień Zaduszny 1928 r.⁹⁴, a także wniosek o stwierdzenie nieważności mandatu poselskiego Arona Szpicberga, komunisty skazanego za działalność wywrotową na trzy lata więzienia prawomocnym wyrokiem sądu⁹⁵. Jego podpis widnieje również pod wnioskiem klubowym w sprawie nowelizacji ustawy

Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1930 r., s. 9, 21, 39, 54; P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 374–382; A. Chojnowski, *Pilsudczycy u władzy...*, dz. cyt., s. 106.

⁸⁹ Por. *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 27 marca 1928 r. do 29 marca 1930 r.*, [b.m.r.], s. 192.

⁹⁰ A. Ajnenkiel, *Historia sejmu...*, dz. cyt., s. 340.

⁹¹ Por. A. Ajnenkiel, *Parlamentaryzm...*, dz. cyt., s. 331.

⁹² Obliczenia własne autora na podstawie kwerendy w dostępnej online bazie druków sejmowych z okresu II Rzeczypospolitej ze zbiorów Biblioteki Sejmowej, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

⁹³ Sejm RP II kadencji, druk nr 444.

⁹⁴ Sejm RP II kadencji, druk nr 259.

⁹⁵ Sejm RP II kadencji, druk nr 648. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicy...*, dz. cyt., s. 105.

inwalidzkiej⁹⁶. Należy dodać, że w Sejmie RP II kadencji ks. Czuj został wybrany w skład dwóch komisji sejmowych: oświatowej i petycyjnej⁹⁷, a więc jego zaangażowanie w prace komisyjne mogło w jakimś stopniu zrównoważyć nikłą aktywność na plenum izby. Warto nadmienić, że spośród dwóch księży działaczy katolicko-ludowych w ławach BBWR, to ks. Madej wykazywał większą aktywność poselską niż ks. J. Czuj⁹⁸. Wyjaśnienie powodów tego stanu rzeczy wymaga dalszych skrupulatnych badań.

W Sejmie RP III kadencji (1930–1935)

Już w 1928 r. rozpoczął się stopniowy proces rozmywania się PSKL w ramach struktur BBWR. Tendencję tę usiłował ograniczyć prezes stronnictwa, ks. Czuj, odbywając liczne spotkania i wiece pod szyldem PSKL. Niemniej jednak do przedterminowych wyborów parlamentarnych w 1930 r. partia poszła już wspólnie z BBWR, w ramach listy wyborczej Bezpartyjnego Bloku (lista nr 1). W wyborach do sejmu 16 listopada 1930 r. ks. Czuj uzyskał mandat poselski po raz trzeci z rzędu, tradycyjnie z okręgu nr 45 (Tarnów). Do izby wstąpił, składając ślubowanie na pierwszym posiedzeniu 9 grudnia 1930 r. Przez całą kadencję, podobnie jak pozostali posłowie katolicko-ludowi (weszło ich do sejmu aż sześciu: Ignacy Czuma, ks. Czuj, Jasiński, Karol Pers, Andrzej Różak, Ignacy Starzyk), zasiadał w klubie BBWR. Mimo sukcesu wyborczego PSKL samodzielność partii nadal słabła. Ostatecznie stronnictwo zakończyło swój formalny byt jako oddzielna formacja w 1934 r.⁹⁹

Podczas III kadencji parlamentu ks. Czuj zaznaczył swą obecność w sejmie w większym zakresie aniżeli poprzednio. Przede wszystkim ponownie uczestniczył w debatach plenarnych izby, trzykrotnie wypowiadając się z trybuny sejmowej¹⁰⁰. Po raz pierwszy zabrał głos na siódmym posiedzeniu 26–27 stycznia 1930 r., biorąc czynny udział w debacie nad Ustawą o uchyleniu przepisów wyjątkowych, związanych z pochodzeniem, narodowością, językiem, rasą lub religią. Powitał z radością

⁹⁶ Sejm RP II kadencji, druk nr 651.

⁹⁷ T. i K. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1928–1933*, dz. cyt., s. 205, 207; Czuj Jan, w: *Posłowie i senatorowie...*, dz. cyt., s. 331.

⁹⁸ Zob. *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 27 marca 1928...*, poz. cyt., s. 215.

⁹⁹ P. Duda, *Polskie Stronnictwo...*, dz. cyt., s. 382–396, 400–422; Sejm RP III kadencji, druk nr 43, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 marca 1931 r.*, s. 10, 42–43, 56; Sejm RP III kadencji, druk nr 1023, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 25 stycznia 1935 r.*, s. 9, 23–24, 34; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 1. pos. z 9 XII 1930 r., ł. 5.

¹⁰⁰ Por. *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych od 9 grudnia 1930 r. do 29 marca 1933 r.*, [b.m.r.], s. 48; *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 3 listopada 1933 r. do 13 marca 1934 r.*, [b.m.r.], s. 36–37; *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 6 listopada 1934 r. do 28 czerwca 1935 r.*, [b.m.r.], s. 41.

fakt procedowania tej ustawy w sejmie, podkreślając, że wreszcie miała ona usunąć z polskiego prawodawstwa m.in. przepisy ograniczające i dyskryminujące Kościół katolicki będące spadkiem po zaborcach. Mówca uznał ją za ważny krok na drodze do pełnej unifikacji prawa w wolnej Polsce. Z perspektywy katolickiej doktryny miłości bliźniego nadmienił też, że Kościół katolicki jest za swobodnym rozwojem wszystkich narodowości i religii w odrodzonym państwie¹⁰¹.

Ks. Czuj wypowiedział się również na 13. posiedzeniu 10 lutego 1931 r., w debacie nad preliminarzem budżetowym na rok 1931/1932, w części dotyczącej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Pochwalił starania rządu w przedmiocie rozważnej polityki cięć budżetowych, stwierdzając, że udało się utrzymać zasadniczy poziom wydatków z lat poprzednich. Jednocześnie wymienił bolączki związane ze stanem szkolnictwa, a zwłaszcza z niedostatkami lokalowymi. Ponadto wskazał na możliwe trudności związane z planowaną reformą szkolnictwa wprowadzającą siedmioklasowe szkoły powszechne, choć zastrzegł się, że nie jest wrogiem tego pomysłu. Zwracał też uwagę na niedostatecznie praktyczny model kształcenia szkolnego, na chaos związany ze zbyt częstą wymianą podręczników kursowych (trudność zwłaszcza dla niezamożnych rodziców). Mówca piętnował nadmierną biurokrację w szkolnictwie, chwalił jednak wysiłki ministerstwa na rzecz rozbudowy szkolnictwa zawodowego. Ksiądz poseł podkreślał życzliwą współpracę między rządem a Kościołem katolickim, opierającą się na rzetelnym przestrzeganiu wzajemnych zobowiązań konkordatowych. Poza tym sprzeciwiał się stanowczo wykorzystywaniu haseł religijnych w agitacji politycznej, mając tu na myśli zwłaszcza kler związany z nastawionym opozycyjnie ruchem narodowym. Poruszył także wątek antypolskiego i antypaństwowego zaangażowania ukraińskich księży greckokatolickich, przypominając naukę św. Pawła o konieczności dochowania posłuszeństwa wobec każdej władzy jako pochodzącej od Boga (Rz 13, 2–5)¹⁰².

Trzecie przemówienie sejmowe ks. Czuja z 26 lutego 1932 r. (61. posiedzenie izby) dotyczyło projektu ustawy o ustroju szkolnictwa¹⁰³, wprowadzającej reformę ministra Janusza Jędrzejewicza. Komentując ten ważny projekt, poseł uznał, że należy dać szansę wspomnianej reformie, a dopiero praktyka życia codziennego pokaże jej prawdziwą wartość. Bardzo pozytywnie oceniał zapis w preambule do ustawy stanowiący, że jej celem ma być „wytrobienie religijne i moralne” młodzieży, podkreślał przy tym nierozzerwalność związku religii katolickiej i moralności. Apelował do ministerstwa, aby wskazany w ustawie cel był wprowadzany realnie w życie

¹⁰¹ Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 7. pos. z 26–27 I 1931 r., ł. 15.

¹⁰² Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 13. pos. z 10 II 1931 r., ł. 34–37. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicy...*, dz. cyt., s. 302, 354, 376, 412.

¹⁰³ Mowa o ustawie z dnia 11 III 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. RP 1932, nr 38, poz. 389).

poprzez odpowiednie kształtowanie rozporządzeń wykonawczych i programów nauczania¹⁰⁴.

W toku III kadencji ks. Czuj złożył również podpisy pod pięcioma z 24 wniosków złożonych przez klub BBWR, co daje poparcie udzielone ponad jednej piątej wszystkich wniosków klubowych¹⁰⁵. Jest to wynik znamionujący wyraźnie większe zaangażowanie ks. Czuja w prace klubu niż w poprzedniej kadencji. Nadal jednak wskazuje na selektywny dobór sygnowanych wniosków wedle osobistych zainteresowań posła, wynikający z faktu reprezentowania zdecydowanie największej formacji sejmowej, posiadającej w izbie samodzielną większość. W obrębie wspomnianych pięciu wniosków ks. Czuj złożył podpis pod prestiżowym dla klubu wnioskiem BBWR zawierającym projekt nowej konstytucji¹⁰⁶. Tradycyjnie wspierał też projekty poruszające problematykę losu biednej ludności wiejskiej, podpisując wnioski o uchwalenie ustawy znoszącej stosunki żelarskie na Spiszu¹⁰⁷ (rodzaj pańszczyzny¹⁰⁸) oraz o zmianę ustawy chroniącej drobnych dzierżawców rolnych¹⁰⁹. Poza tym ks. Czuj sygnował także wnioski dotyczące zmiany przepisów o podatku dochodowym¹¹⁰ oraz statusu gminy Trzebinia¹¹¹. Co ciekawe, próżno szukać nazwiska ks. Czuja pod prestiżowymi projektami klubowymi BBWR dotyczącymi nowych ustaw wyborczych¹¹². Trudno jednak dociec przyczyn tego stanu rzeczy, a poparcie udzielone tym projektom w samym głosowaniu¹¹³ może wskazywać tu nie na świadomą decyzję, lecz na względy losowe.

Należy nadmienić, że ks. Czuj również podczas III kadencji Sejmu RP nie podpisał żadnej interpelacji, co wynikało z faktu, że klub BBWR także w okresie prac przypadającym na lata 1930–1935 nie skorzystał ani razu z tego instrumentu parlamentarnej kontroli rządu¹¹⁴. Istotnym uzupełnieniem przedstawionej działalności ks. Czuja na plenum izby była też jego praca w komisji oświatowej sejmu¹¹⁵.

Reasumując, podczas III kadencji parlamentu zaangażowanie ks. Czuja w obowiązki poselskie wzrosło, choć nadal nie dorównywało poziomowi z okresu I kaden-

¹⁰⁴ Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 61. pos. z 26 II 1932 r., ł. 92–94. Por. M. Solarczyk, *Duchowni katolicycy...*, dz. cyt., s. 300, 392–393.

¹⁰⁵ Obliczenia własne; patrz przyp. 92.

¹⁰⁶ Sejm RP III kadencji, druk nr 111.

¹⁰⁷ Sejm RP III kadencji, druk nr 59.

¹⁰⁸ Szerzej o instytucji żelarstwa i jej likwidacji na terenie Spiszu: zob. J. Ciągwa, *Zniesienie pańszczyzny na Spiszu w latach 1931–1934*, „Studia Iuridica Lublinensia” 25 (2016), nr 3, s. 165–178.

¹⁰⁹ Sejm RP III kadencji, druk nr 720.

¹¹⁰ Sejm RP III kadencji, druk nr 121.

¹¹¹ Sejm RP III kadencji, druk nr 195.

¹¹² Sejm RP III kadencji, druk nr 1168, 1169 i 1170.

¹¹³ Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 146. pos. z 26 VI 1935 r., ł. 63–64, 67–68, 71–72, 75–76; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 148. pos. z 28 VI 1935 r., ł. 7–8.

¹¹⁴ A. Ajnenkiel, *Historia sejmu...*, dz. cyt., s. 341.

¹¹⁵ *Czuj Jan*, w: *Posłowie i senatorowie...*, dz. cyt., s. 331.

cji. W jego wypowiedziach sejmowych można zauważyć bardziej serwilistyczne niż dotąd nastawienie do obozu rządzącego, co przejawiało się w licznych pochwałach konkretnych działań rządu oraz w nawiązaniu do propagandy sanacyjnej (np. podkreślanie przyjaźni łączącej marszałka Józefa Piłsudskiego z papieżem Piusem XI). Jednocześnie należy zauważyć, że skala aktywności poselskiej ks. Czujka nie była wówczas zbyt imponująca, a w dodatku negatywnie wpływała na nią relatywnie częsta nieobecność na posiedzeniach sejmowych, o której świadczą liczne wnioski o usprawiedliwienie absencji oraz decyzje marszałka izby o udzieleniu urlopu¹¹⁶. Co więcej, nie wziął on czynnego udziału w najważniejszych w tej kadencji pracach nad nową konstytucją. Jeśli chodzi o grupy zagadnień poruszanych przez ks. Czujka w ramach jego aktywności poselskiej, to pozostały one w dużej mierze takie same jak poprzednio. Nadal bowiem dominowały w jego działaniach kwestie związane z interesami niezamożnej ludności wiejskiej, sprawy szkolnictwa oraz sytuacji religii katolickiej w Polsce. Zaznaczyły się również pewne akcenty dotyczące polityki fiskalnej państwa oraz stanu administracji.

Warto nadmienić, że kres III kadencji sejmowej w 1935 r. wyznaczał jednocześnie koniec kariery poselskiej ks. Czujka. Sam zainteresowany w swych spisanych już po II wojnie światowej wspomnieniach wyjaśniał, że decydujący wpływ na ten stan rzeczy miała śmierć bp. Wałęgi¹¹⁷ w 1933 r. i objęcie godności ordynariusza tarnowskiego przez bp. Franciszka Lisowskiego, z którym ks. Czujka miał gorsze relacje i w związku z tym nie mógł liczyć na otrzymanie wymaganej przez prawo kanoniczne zgody nowego biskupa na kandydowanie do sejmu w okręgu tarnowskim. W schyłkowych latach II Rzeczypospolitej zgodę tę uzyskiwał inny, czołowy dawniej działacz PSKL, ks. Józef Lubelski, ściśle współpracujący z bp. Lisowskim¹¹⁸. Wydaje się jednak, że równie ważny dla końca kariery parlamentarnej ks. Czujka był także całkowity rozpad struktur samego stronnictwa (1934) oraz wprowadzenie nowych ordynacji wyborczych do parlamentu (1935), które znacznie zmieniały warunki ubiegania się o mandaty. W nowej sytuacji szanse na wybór do sejmu uzyskali

¹¹⁶ Zob. Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 12. pos. z 9 II 1931 r., ł. 3; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 22. pos. z 13 III 1931 r., ł. 5; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 52. pos. z 9 II 1932 r., ł. 3; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 67. pos. z 12 III 1932 r., ł. 5; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 79. pos. z 4 II 1933 r., ł. 3; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 93. pos. z 8 III 1933 r., ł. 3; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 95. pos. z 13 III 1933 r., ł. 3; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 100. pos. z 23 III 1933 r., ł. 3; Sejm RP III kadencji, Spr. sten., 136. pos. z 21 II 1935 r., ł. 5.

¹¹⁷ Warto jednak zaznaczyć, że mimo zaufania bp. Wałęgi, jakim cieszył się ks. Czujka, w trakcie III kadencji sejmowej dochodziło do pewnych tarć w relacjach z ordynariuszem tarnowskim. Miał on choćby grozić ks. Czujkowi cofnięciem zgody kanonicznej na sprawowanie mandatu poselskiego w razie niezałatwienia przezeń drogą poufną zwolnienia alumnów Małego Seminarium w Tarnowie z uczestnictwa w obowiązkowych zajęciach przysposobienia wojskowego oraz wychowania fizycznego. Zob. B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, dz. cyt., s. 198–199, 202.

¹¹⁸ ADT, sygn. PC VI/18, J. Czujka, *Moje wspomnienia*, k. 305–306.

głównie wypróbowani działacze obozu sanacyjnego¹¹⁹, co niejako z zasady spychało w cień ks. Czuję, walczącego do końca o zachowanie pewnej autonomii struktur PSKL w obrębie bloku piłsudczykowskiego.

Podsumowanie

W ciągu 13 lat swej obecności w Sejmie II Rzeczypospolitej ks. Jan Czuj nie wyróżnił się w żaden szczególny sposób swoją działalnością parlamentarną. Przez ten bardzo długi okres pracy parlamentarnej przemawiał z trybuny sejmowej łącznie zaledwie dziewięć razy, złożył swój podpis pod ok. 50 wnioskami poselskimi oraz kilkudziesięcioma interpelacjami (wiadomo z pewnością o 15, można jednak zakładać liczbę przynajmniej dwukrotnie wyższą). Nie jest to w żadnym razie dorobek imponujący, który plasowałby ks. Czuję w gronie najbardziej pracowitych i znaczących posłów odrodzonej Polski. Co więcej, zwykle nie brał on czynnego udziału w najważniejszych dla danej kadencji debatach parlamentarnych (jak np. kwestia ratyfikacji konkordatu lub prace konstytucyjne). Zdecydowanie ciekawsza w jego przypadku jest więc nie sama działalność sejmowa, lecz jej otoczką i drogą polityczną, jaką w tym okresie przeszedł. Zaczynał jako poseł prawicowego i konserwatywnego Klubu Chrześcijańsko-Narodowego, następnie został prezesem działającego samodzielnie w parlamencie Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego, które mimo początkowej opozycji wobec przewrotu majowego powiódł do ścisłej współpracy z BBWR, co skończyło się pełnym wchłonięciem tej regionalnej partii przez obóz sanacyjny. Należy zauważyć, że owa droga polityczna miała istotny wpływ na aktywność poselską ks. Czuję w poszczególnych kadencjach. Miał on bowiem o wiele szersze pole do działania w warunkach pełnej demokracji i swobodnej gry partyjnej, co przełożyło się na częstsze wystąpienia sejmowe, zgłaszane wnioski i interpelacje. Natomiast w ławach prorządowego BBWR, mającego pełnić rolę sprawnej maszyny do przegłosowywania ustaw przygotowanych zawczasu w gremiach rządowych, jego działalność poselska uległa spłyceciu i zawężeniu, sprowadzając się głównie do samego aktu głosowania oraz do okazjonalnego, rutynowego aprobowania z trybuny sejmowej linii politycznej rządu, jak również incydentalnego podpisywania się pod prestiżowymi lub leżącymi w granicach jego zainteresowań wnioskami klubowymi.

Analizując cały okres poselskiej działalności ks. Czuję, można wyróżnić kilka zasadniczych tematów wystąpień i wniosków sejmowych, wokół których ogniskowały się jego zainteresowania jako posła. Przede wszystkim były to kwestie dotyczące sytuacji ludności wiejskiej oraz kultury rolnej, korespondujące ściśle z zapleczem politycznym PSKL, które działało głównie w środowisku wiejskim. Ponadto ks. Czuj żywo interesował się stanem szkolnictwa (był wszakże nauczycielem katechety) oraz bronił interesów Kościoła katolickiego (jako ksiądz i profesor

¹¹⁹ Por. A. Ajnenkiel, *Parlamentaryzm...*, dz. cyt., s. 335–337, 341–352; A. Ajnenkiel, *Historia sejm...*, dz. cyt., s. 193–198.

teologii). Zgodnie z wysoką świadomością obywatelską oraz moralnością chrześcijańską ujmował się za szeregowymi urzędnikami państwowymi, osobami słabymi (wdowy, sieroty, emeryci, inwalidzi), interesowały go również problemy budżetowe i podatkowe mające swe bezpośrednie przełożenie na warunki bytowe zwykłych ludzi. Wiele działań poselskich ks. Czujka dotyczyło spraw lokalnych z obszaru, na którym prężnie funkcjonowało PSKL, co niejako potwierdza regionalny charakter tej partii, istniejącej niemal wyłącznie na terenie diecezji tarnowskiej i pod kuratelą miejscowego ordynariusza, bp. Wałęgi.

Bibliografia

Źródła archiwalne i parlamentaria

Archiwum Diecezjalne w Tarnowie

Akta personalne ks. Jana Czujka, sygn. PC VI/18.

Spuścizna po ks. Janie Czujku, sygn. PC VI/18 (J. Czuj, *Moje wspomnienia*, rps).

Archiwum Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Akta personalne ks. dr. Jana Czujka, sygn. DK- I/111.

Biblioteka Sejmowa (bazy danych online)

Druki Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej I–III kadencji z lat 1922–1935, Biblioteka Sejmowa, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

Interpelacje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej I–III kadencji z lat 1922–1935, Biblioteka Sejmowa, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej I–III kadencji z lat 1922–1935, Biblioteka Sejmowa, bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-sejm&local_base=ars01 [dostęp: 10 V 2020 r.].

Prasa i źródła drukowane

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1932).

„Lud Katolicki” (1922–1935).

Rataj M., *Pamiętniki 1918–1927*, oprac. J. Dębski, Warszawa 1965.

Świtalski K., *Diariusz 1919–1935*, wyd. A. Garlicki, R. Świętek, Warszawa 1992.

Witos W., *Moje wspomnienia*, cz. 1–2, oprac. E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1988–1990.

Żongołowicz B., *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004.

Pomoce ewidencyjne

Skorowidz osobowy do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu. Pos. 1 (28.XI.1922) – pos. 340 (3.XI.1927), Warszawa 1962.

Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 27 marca 1928 r. do 29 marca 1930 r., [b.m.r.].

Skorowidz do sprawozdań stenograficznych od 9 grudnia 1930 r. do 29 marca 1933 r., [b.m.r.].

Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 3 listopada 1933 r. do 13 marca 1934 r., [b.m.r.].

Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 6 listopada 1934 r. do 28 czerwca 1935 r., [b.m.r.].

Opracowania

Ajnenkiel A., *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975.

Ajnenkiel A., *Historia sejmu polskiego*, t. 2, cz. 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989.

Banach R., *Czuj Jan*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, Tarnów 2010, s. 98.

Bełcikowska A., *Przewodnik praktyczny po Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1925.

Bełcikowska A., *Stronnictwa polityczne w Polsce. Popularny przewodnik praktyczny*, Warszawa 1926.

Bełcikowscy A. i J., *Stronnictwa i związki polityczne w Polsce*, Warszawa 1925.

Borówka Z., *Śp. ks. dr Jan Czuj – naukowiec*, „Słowo Powszechne” (1957), nr 192, s. 3.

Chojnowski A., *Piłsudczycy u władzy. Dzieje Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem*, Wrocław 1986.

Ciągwa J., *Zniesienie pańszczyzny na Spiszu w latach 1931–1934*, „Studia Iuridica Lublinensia” 25 (2016), nr 3, s. 165–178.

Czuj Jan, w: *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 126.

Czuj Jan, w: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. 2, *Biogramy*, Lublin 1994, s. 37–39.

Czuj Jan, w: *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 1, A–D, oprac. M. Smogorzewska, red. A.K. Kunert, Warszawa 1998, s. 331–332.

Czuj Jan, w: A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 2, A–J, Tarnów 2000, s. 141–142.

Duda P., *Polskie Stronnictwo Katolicko-Ludowe w diecezji tarnowskiej w latach 1913–1934*, Tarnów 2013.

Duda P., *Kampania wyborcza do Sejmu I kadencji 1922–1927 w świetle wspomnień ks. dra Jana Czuj i wybranych tekstów prasy małopolskiej*, „Roczniki Ludo-

- wego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego. Oddział w Krakowie” (2016), nr 14–15, s. 116–124.
- Guzek S., *Elementy biblijne w kazaniach ks. Jana Czuj*, Warszawa 1978, Biblioteka UKSW, mps pracy magisterskiej.
- Hampel J., *Czuj Jan*, w: *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 259.
- Kania W., *Czuj Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, *Cenzor–Dobszewicz*, Lublin 1979, s. 926–927.
- Kania W., *Ks. Jan Czuj. Wybitny krzewiciel myśli patrystycznej w Polsce*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 8 (1981), s. 357–364.
- Kania W., *Czuj Jan (1886–1957)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 271–273.
- Kania W., *W służbie słowa – ks. Jan Czuj*, „Rocznik Tarnowski” 4 (1994), s. 195–199.
- Karolewicz G., *Czuj Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, Lublin 2018, s. 137–138.
- Kosieniak L., *Śp. ks. dr Jan Czuj – kapłan*, „Słowo Powszechnie” (1957), nr 192, s. 3.
- Ks. Jan Czuj. Kapłan, poseł, tłumacz...*, w: I. Dojka, M. Latasiewicz, *Znani i zasłużeni z gminy Borzęcin*, Borzęcin 2012, s. 49–58.
- Łabuz M., *Duchowieństwo diecezji tarnowskiej w latach 1886–1918*, Tarnów 2007.
- Mandziuk J., *Dzieje Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954–1999*, Warszawa 1999.
- Mazur C., *Ksiądz prof. Jan Czuj. Kapłan, społecznik, naukowiec*, „Kierunki” (1985), nr 25, s. 4.
- Mazur C., *Biuletyn patrystyczny. Ks. Jan Czuj 20 V 1886 – 9 VIII 1957. Materiały bibliograficzne. W setną rocznicę urodzin*, „Collectanea Theologica” 56 (1986), nr 1, s. 133–145.
- Mazur C., *W setną rocznicę urodzin. Ks. prof. Dr Jan Czuj (20 V 1886 – 9 VIII 1957)*, „Słowo Powszechnie” (1986), nr 98, s. 9.
- Noszczak B., *Okoliczności utworzenia Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1954 r.)*, „Głaukopis” (2009), nr 15–16, s. 206–237.
- Odziemkowski J., *Czuj Jan (1886–1957)*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 1, A–J, Warszawa 1991, s. 98.
- Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, red. H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Warszawa 1928.
- Pikulik G., *Ksiądz Jan Czuj jako teoretyk kaznodziejstwa*, Warszawa 1976, Biblioteka UKSW, mps pracy magisterskiej.
- Rzepeccy T. i W., *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań 1923.

- Rzepeccy T. i K., *Sejm i Senat 1928–1933*, Poznań 1928.
- Solarczyk M., *Duchowni katolicy w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.
- Szczawiński J., *Śp. ks. dr Jan Czuj – społecznik*, „Słowo Powszechne” (1957), nr 192, s. 3.
- Szperling S., *Ksiądz Jan Czuj – patrolog*, „Kierunki” (1957), nr 35, s. 4.
- Szulc J., *Ks. Jan Czuj i jego zasługi dla kaznodziejstwa w Polsce*, „Materiały Problematyczne” (1978), nr 4, s. 115–122.
- Wątor A., *Chrześcijaństwo-narodowi. Z dziejów nurtu politycznego do 1928 roku*, Szczecin 1999.
- Wojdecki W., *Wkład ks. Jana Czuj w teorię i praktykę głoszenia Słowa Bożego w Polsce*, w: *Studia z historii kaznodziejstwa i homiletyki*, t. 3, *Śludzy słowa*, red. W. Wojdecki, Warszawa 1982, s. 7–15.
- Wyczawski H.E., *Ogólny zarys dziejów Akademii Teologii Katolickiej*, w: *XX lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga pamiątkowa 1954–1974*, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1976, s. 13–34.
- Wyczasy J., *Ksiądz dr Jan Czuj*, „BIM. Brzeski Magazyn Informacyjny” (1993), nr 2, s. 7.

Streszczenie

W niniejszym artykule przedstawiono działalność parlamentarną ks. Jana Czuj jako posła na Sejm RP w latach 1922–1935 z ramienia Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego. Skupiono się głównie na omówieniu poszczególnych form jego aktywności na forum izby, przejawiającej się w przemówieniach sejmowych oraz składaniu podpisu pod wnioskami poselskimi i interpelacjami. Opierając się na analizie źródeł parlamentarnych w postaci sprawozdań stenograficznych z posiedzeń sejmu, druków sejmowych i tekstów interpelacji, przybliżono zakres tematów i zagadnień, wokół których ogniskowała się aktywność parlamentarna ks. Czuj. Oszacowano również skalę tej aktywności, co doprowadziło do konstatacji, że w trakcie swej trzynastoletniej obecności w parlamencie należał on raczej do grona posłów mało aktywnych.

Słowa kluczowe: ks. Jan Czuj, parlament, II Rzeczypospolita, mandat parlamentarny, mowa sejmowa, interpelacja

The Activity of Fr. Jan Czuj in the Parliament of the Republic of Poland From 1922–1935

Summary

The article presents the parliamentary activity of Fr. Jan Czuj as a deputy to the Sejm of the Republic of Poland in the years 1922–1935 on behalf of the Polish Catholic-People's Party. The main goal of this paper is to show various forms of his activity in the parliament which was especially parliamentary speeches and signing of the legislative proposals and interpellations. The main topics of the Fr. Jan Czuj's interests during his career in the parliament are shown through the analysis of the parliamentary sources which are stenographic records, documents and interpellations. Also, his activity as a member of parliament is evaluated which leads to the conclusion that during the thirteen years of his presence in the lower house of the Polish legislature, he was not a very diligent deputy.

Key words: Fr. Jan Czuj, parliament, the Second Polish Republic, parliamentary mandate, parliamentary speech, interpellation